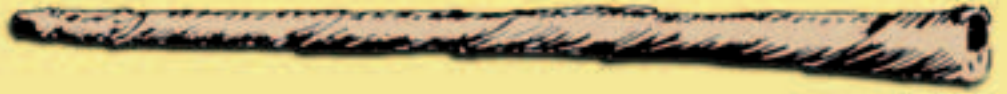

Däverturen

MEDLEMSSKRIFT FÖR VÄRMLANDS HEMBYGDSFÖRBUND Nr 1/2012

Vi värnar om Värmland

PILGRIMSMÄRKEN
Stöpta i bly med St. Olofs
bild på, fästes på kappan
eller hatten som bevis för
att man nått sitt mål.

Fick stor religiös betydelse, varligt att pilgrimen
begravdes med ett stöcke. Från den stöpta i
kyrkoboken. Föreläggningen av denna stöpta ut-
gjorde sannolikt en betydande inkomst för kyrkan.

NUMMER 1, 2012

ANSVARIG UTGIVARE

Karl-Axel Branzell

054-21 82 59

REDAKTIONSGRUPP

Berit Juhl

0560-108 54

berit.juhl@tyfonmail.se

Peter Olausson

0533-310 24

lassevander@hotmail.com

GRAFISK FORM

KM IDÉ/Kjell Sundström

0565-303 20

kjell@km-ide.se

FOTOGRAF

Anges när denne är känd

PRENUMERATION

Helår 100 kr

ANNONSPRISER

1/1 sida 1 500 kr

1/2 sida 750 kr

1/4 sida 380 kr

1/8 sida 190 kr

Färdiga annonser skickas i pdf-format till:

kjell@km-ide.se

PLANERADE UTGIVNINGSDATUM 2012

Nr 2: 20 maj

Nr 3: 5 oktober

Nr 4: 14 december

MANUSSTOPP

Nr 2: 15 april

Nr 3: 31 augusti

Nr 4: 2 november

TRYCK

RAMSTRÖMS TRYCKERI AB SUNNE

FRAMSIDAN

Bildmontage Marie Söhrman.

Foto: Marie Söhrman och Kjell Sundström

INNEHÅLL

3 Ordföranden har ordet

Karl-Axel Branzell

4 Dags för den 50:e Gammelvåla!

Birgit Södervall, Brunsbogs hembygdsförening

6 När tåget kom till Järnskog

Kermith Myrvold, Järnskogs hembygdsförening

8 Alla dessa spelmän! folkmusikprojekt

Linnea Börjars

9 Värmlands Museum inventerar hembygdsgårdarna

Monica Björklund

10 Svenneby Hemman

Berit Juhl

11 Skolelever lär finnskogskultur i Torsby

Anita Vannevik

11 Sunne Bild- och Ljudarkiv 10 år

Kerstin Meric, Bo Liljemark och Mats Jansson

12–13 Info från förbundet

Redaktionen

14 Ljus över Värmland

Karin Öman

15 Himlens fäste – ny diktsamling av Lars Löfgren

Peter Olausson

16 Allt har sin tid – om trakterna runt Sunne kyrka

Peter Olausson

18 Livet på en flickpension i Kristinehamn

Peter Olausson

19 Killingdans på Håkastorp

Berit Juhl

20 Ståtarkongen

Nils-Olof Bålsta, Köla hembygdsförening

21 Hälsoläget i Östra Värmland 1807

Elisabeth Thorsell, Nordmarks hembygdsförening

22 Värmländskt kulturarv

Marie Söhrman

Studiecirkel i Svenneby hemman, fr. v: Ulla Neräng, Börje Johansson, Lennart Eriksson, Håkan Åsberg, Ingrid Eriksson och Rolf Nordlin.
Foto: Marianne Nordlin.

Manusstopp för nummer 2, 2012 är 15 april. Skicka manus och bilder till kjell@km-ide.se

Ordföranden har ordet

Sitter på kansliet i Brunskog och har just avslutat Värmlands Hembygdsförbunds årsberättelse och känner mig faktiskt lite stolt över vad vi tillsammans har uträttat under året. Sedan har jag rönt mycket uppskattning, en uppskattning, som jag vill dela med mig till alla vänner i vår hembygdsrörelse.

Vi går nu mot ett nytt år med viktiga projekt som vi hoppas kunna genomföra tillsammans. Det mest omfattande är renovering av rökstugorna vilka är av en typ som nästan finns bara i Värmland. Rökstugorna har undgått både kulturfolkets och turisternas uppmärksamhet och kräver nu dels renovering och information. Båda delarna kommer att kosta pengar och arbete. För att kunna demonstrera den kultur som infördes från de invandrande finnarna som kom under 1600-talet.

Andra projekt är samordningen av pilgrimslederna. En dröm är också att kunna genomföra ett skådespel föreställande en medeltida katolsk gudstjänst på de olika platserna knutna till pilgrimsleden.

Detta är några visioner som vi vill ta upp i vårt nya samarbete med Visit Värmland.

En annan viktig milstolpe är byggandet av Brigadmuseet vid Sandbäcken i Karlstad. Detta planeras att visa hur vårt svenska försvar såg ut under kalla krigets dagar men kommer också att lyfta fram de minnen vi har från olika krigiska perioder t ex museerna i Järnskog, Åmotfors. Vidare har vi från Indelningsverkets dagar de gamla soldattorpen och Kommendantbostället i Östra Fågelvik. Dessutom alla de värn och försvarslinjer som byggdes upp under andra världskriget längs gränsen mot Norge.

I framtiden ser vi med bekymmer på ett vikande medlemsantal inom hembygdsföreningarna vilket medför medlemsvärvande aktiviteter samt ett tydlig målsättning för föreningen utöver det dagliga underhållet av hus och samlingar. Detta är något att fundera på inför vår årsstämma, men min inställning är att svårigheter är till för att övervinnas om vi kan göra det tillsammans.

Karl-Axel

POST- och BESÖKSADRESS
Värmlands Hembygdsförbund
Skutboudden
671 94 BRUNSKOG

Kansliets telefontider:
Måndag–fredag 10.00–12.00
tel. 0570-522 09
fax. 0570-523 88
Karl-Axel Branzell 070-330 01 56
kansliet@hembygdvarmland.se
www.hembygdvarmland.se
PlusGiro 512602-4
Bankgiro 5666-5516
Org. nr. 873200-7706

Alla är välkomna!

Redaktionsgruppen tar med varm hand emot artiklar och bilder för publicering i Näverluren. Kanske har det hänt något speciellt i just din förening. Skriv gärna om detta och skicka till oss.

Skriv i Word, bilderna skickar du separat och anger fotografens namn samt en bildtext. Tyvärr har vi ingen möjlighet att ta emot handskrivna manus. Däremot kan vi skanna in fotografier.

Hälsningar
Redaktionsgruppen

Dags för den 50:e Gammelvåla!

Text & foto: Birgit Södervall, Brunskogs hembygdsförening

Den 21 juli i år är det dags att för 50:e gången tända milan på Skutboudden i Brunskog och därmed markera att den 50:e Gammelvåla startat. Ingen trodde väl, att ett arrangemang, som startade så blygsamt med två dagar skulle växa och bli ett riktigt stort evenemang, som skulle pågå i hela 50 år. Men publiken kom och såg ut att trivas. Den första Gammelvåla samlade drygt 500 personer, och därför satsade styrelsen på ett veckoarrangemang. Med i samarbetet var från början också Brunskogs Husmodersförening. Första året kom 8 000 besökare, nästa år 16 000, tredje året 26 000 och fjärde året 33 000.

SÅ RULLADE SNÖBOLLEN vidare och blev allt större. De stora framgångarna med Gammelvåla innebar ett livligt byggnadsarbete. Vi var tvungna att utöka antalet byggnader för att få plats att visa olika hantverk, men vi nödgades också komplettera med en stor mängd "nyttobyggnader" t. ex. serveringar och toaletter. Detta har medfört, att föreningen har ansvar för ett stort antal hus, som kräver underhåll och värme.

GRUNDTANKEN med Gammelvåla är att visa gamla arbetssätt och hant-

verk både på kvinno- och karlsidan. Arbetet var ju ofta uppdelat i olika sysslor. Landsbygden och arbetssätten har förändrats, men tanken är, att man skall kunna följa också delar av den förändringen fram till våra dagar. Därför visas t. ex. både manuell trädgårdning med bågsåg, gamla motorsågar och moderna skogsmaskiner under den s.k. skogsdagen. Många unga har följt i sina föräldrars eller mor- och farföräldrars fotspår och via dem lärt sig gamla arbetssätt. Det vi inte kan bjuda är den autentiska berättelsen om hur det var att verkli-

gen försörja sig som skogsarbetare eller kolare, eller som spinnerska eller hemsömmerska. Kompletterande upplysningar om livet förr försöker vi ge genom olika utställningar i musei- och utställningslokaler. För att uppmuntra lokala förmågor inom musik och sång erbjuder vi tillfälle att framträda på de mindre scenerna eller vid milans kvällsprogram.

BARNEN INTAR en särställning på Gammelvåla. En hel avdelning med aktiviteter för barn finns på baksidan av den stora logen, och där hamras

Naturligtvis pågår en ständig debatt om satsningar på olika projekt. Närmaste investeringen är ombyggnad av en lokal för att där inrätta ett museum för tändkulemotorer, som vi fått via ett testamente. Detta museum hoppas vi ha invigningsklart till årets Gammelvåla. Arbetet pågår nu för fullt för att göra jubileumsfirandet så festligt som möjligt. Olika kommittéer arbetar med nutid och dåtid, program, praktiska problem, byggnation och marknadsföring. Låt oss hoppas att vädergudarna är på gott humör, och att vi får uppleva en festligt och trivsamt 50:e Gammelvåla. Välkommen också Du som läser detta! 🐦

och spikas, målas och pysslas det av hjärtans lust. Inte bara barnen, utan också föräldrarna tycks uppskatta detta. Dessutom har barnen sin speciella måndag.

EN ANNAN GRUNDTANKE är, att ingen får lön för sitt arbete. Mat och kaffe är den enda ersättning som bjuds. Trots detta har vi idag ca 600–700 personer som ställer upp och arbetar i en hel vecka. Fantastiskt! Gammelvåla har betytt mycket för föreningarnas verksamhet, men också för sammanhållningen inom bygd. Den möjliggör också ett nära samarbete med såväl skola som kyrka. Bygdens idrottsföreningar får också nytta av arrangemanget, eftersom man mot ersättning kan sköta städning och parkering.

När tåget kom till Järnskog

Kermith Myrvold, Järnskogs hembygdsförening

När järnvägen mellan Arvika och Mellerud lades ner på 1980-talet, blev en livsnerv borta i bygden. Enbart vid Beteds järnvägsstation arbetade ett 20-tal personer.

HEMBYGDSPÖRENINGEN FICK FÖRFRÅGAN om att ett minne från tiden när tågen gick borde anläggas. Vi lägger ut 40 meter räls om det finns plats, föreslog någon. Så fick även de järnvägsanställda prova på hur rallarlivet var. Sagt och gjort, en järnväg på ca 40 meter anlades med standardbredd som den gamla banan nere vid Beteds station. Det sjöngs och klinade när "Rallarna" hamrade och slog som på den gamla tiden.

NÄR JÄRNVÄGEN BLEV FÄRDIGBYGGD kom det barn för att åka dressin på den lilla järnvägsstumpen, så blev den ändå till någon nytta eller nöjelse för barnen. Men efter ett antal år kom den till användning igen. Hemvärnet i Järnskog kom med ett förslag att baracken som de övertog av SLU, (Sveriges Landbygds Ungdom) på 1940-talet skulle avyttras. Järnskogs hembygdsförening fick nu erbjudande av bygdens hemvärn att överta baracken eftersom hemvärnsmanskapet ansåg sig inte på grund av hög medelålder kunde underhålla baracken, och skulle vara glada om inte baracken skulle försvinna.

SÅ BÖRjade MÄRKLIGA SAKER att hända. En grupp pensionärer kommer på besök till hembygdsgården, ett 20-tal äldre herrar. De köpte kaffe och var mycket pratsamma och trevliga. En av herrarna frågar om de fick tälta några dagar på planen utanför beredskapsmuseet, jo visst det mötte inget hinder. De börja resa ett 20-mannatält och det märktes att de kunde sin sak, på ett ögonblick var tältet rest. Även om ingen sa något märktes väl att de säkert hade sin pension från försvaret.

EN AV HERRARNA var intresserad av järnvägsstumpen som låg framför beredskapsmuseet. Jag berättade historien om järnvägen som gick som en livsnerv genom bygden. Vi är engagerade i järnvägs-museet i Gävle berättade han. Jag har en fråga sa mannen: I Gävle har vi över hundra trupptransportvagnar från andra världskriget, och vi har frågat samtliga järnvägs-museer i hela Sverige, men alla har tackat nej. Så nu skall alla dessa vagnar skrotas, men om ni tar emot en sådan vagn ska jag se till att den kommer gratis till Åmotfors. Vagnarna var utrustade med plats för 40 man med tillhörande matförråd, toaletthink och liggplats på halvbäddar. Eller så kunde de användas för transport av hästar med plats för åtta hästar i varje vagn.

DETTA BLEV INTRESSANT för oss. Utan att tilltalat någon får vi besök en dag av några personer som skulle ha ett sammanträde hos oss, det visade sig att de var representanter från ett kontor i Sunne som heter *Leader Växtlust Värmland* med dess representant Eva Ryhr Andersson. Denna kontakt blev en förutsättning för att vi skulle klara av detta projekt. Så kom så småningom projektet igång, vi grävde grunden där hemvärnsbaracken skulle placeras efter järnvägen så den såg ut som en järnvägsstation. Med många flitiga

Kermith Myrvold framför Beredskapsmuseet i Järnskog. Foto: Marie Söhrman.

händer så kom äntligen baracken på plats. Den inreddes med olika avdelningar där bygdens föreningar presenteras. En bibliotekshörna håller på att inredas, samt en liten filmsal typiskt inredd från 1940 talet.

DEN GAMLA FILMPROJEKTORN från Folkets Hus ca 1,5 meter lång med 35 mm filmhjul kommer att fraktas till filmsalen. I filmsalen finns hypermodern filmutrustning där det kommer att visas bland annat filmerna: *När Dalregementet kom till Koppom*, från 1941. *Flykten från hakkorset*, *Norrmän i Charlottenberg*, samt *Järnskogs Hembygdsfilm*, inspelad 1954.

Det kom ett telefonsamtal från Gävle

– Nu är vi startklara. Vagnen kan inte kopplas på X2000 tåget det skulle gå alldeles för fort. Nej ett

lugnt stillsamt el-lok ska frakta vagnen till Värmland, med många möten efter sträckan, och efter två dagar var vagnen framme i Åmotfors. Transportföretaget Kjell Öya tillfrågades om han hade möjlighet att transportera vagnen från Åmotfors till Järnskog. Vagnen som vägde 14 ton och var 14 meter lång, för honom var detta en bagatell. På landsvägen genom skogar och backar genom samhälle var transporten så äntligen framme i Järnskog.

EN STOR SKARA MÄNNISKOR hade samlats vid hembygdsgården för att se detta vidunder komma på plats. En stor kranbil backar ner till "Stationen", före detta hemvärnsbaracken och skjuter ut en väldig kranarm som syntes högt över skogstopparna. Kranföraren ser lugn och sansad ut, på fyra ställen fästes stroppar. Och nu är det stora ögonblicket, sak-

ta lättar transportvagnen från trailern och hänger nu fritt i luften. Kranen börjar sakta vrida sig ett halvt varv, armen går ännu längre ut mitt framför "stationen" där den sakta firas ner på spåret. Spårbredden var exakt, med lite sidopuffar så var hela ekipaget på plats där den skulle stå.

DET ENDA SOM VAR KVAR att göra, var inredningen av vagnen. I dessa tåg under andra världskriget fanns även en sjukvårdsvagn samt tvättvagn. Hembygdsföreningen har av försvaret fått en hel del sjukvårdsmaterial, så vi inredde vagnen som sjukvårdsvagn med sängar, operationsbord, sjukbårar och bäddar. Förutom den transportvagn som finns på Järnvägmuseet i Gävle är nu denna trupptransportvagnen den enda i Sverige, övriga ca hundra vagnar är nu skrotade. ☺

Alla dessa spelmän!

- folkmusikprojekt på värmländska hembygdsgårdar

Linnea Börjars

VID ETT BESÖK i rökstugan Kvarntorp i värmländska Finnskogen förra sommaren föddes en idé. Efter en måltid bestående av motti och fläsk plockade jag och pappa Alf Börjars fram våra fioler. Ur *Svenska låtar* spelade vi låtar upptecknade 1920 efter Olof Henriksson, även känd som Olle ve Kvarna, född 1843 och som bott i just den stugan. De som jobbade i rökstugan blev eld och lågor över att det fanns musik bevarad efter spelmän som varit verksamma i den bygden.

– Den här musiken hör ju hemma här, ni måste spela in den så att vi kan sätta på en skiva och visa folk!

AV DENNA SPONTANA REAKTION insåg vi att folkmusiken har en given plats i hembygdsgårdsmiljöer. Hembygdsföreningar är duktiga på att visa det materiella kulturarvet men det går även att bereda plats för den lokala folkmusiktraditionen. Jag har jobbat vidare med idén och tagit kontakt med hembygdsförbundet såväl som spelmansförbundet i

Värmland för att kunna starta upp projektet **Alla dessa spelmän!** som mitt examensarbete på turismprogrammet vid Linköpings universitet. Spelmän som representerar sex värmländska platser kommer väljas ut för att spela in sina lokala folkmusiktraditioner. Dessa inspelningar kommer under sommarsäsongen att spelas upp på respektive hembygdsgård och besökarens upplevelse får därmed en extra dimension, nämligen den ljudmässiga. Till musiken kommer även en informationsplansch att finnas med historia kring musiken och de traditionella spelmännen. På så vis kan folkmusiken göra sitt återintåg i hembygdsgårdarna och spridas till en grupp som är mottaglig för genren i en miljö där den känns naturlig.

JAG HOPPAS PÅ SIKT att detta kommer gynna besöksnäringen. Vi lever idag i en upplevelseekonomi där minnesvärda upplevelser efterfrågas i större utsträckning än materiella ting. Inramningen av ett besöksmål blir

därmed allt viktigare och ju fler sinnen som är aktiverade desto större intryck får man från platsen! Genom att bidra till lokalhistorian når folkmusiken en bredare målgrupp så att fler har möjlighet att lära känna sin hembygd. Hembygdsgårdar besöks även av utländska turister som inte bara är nyfiken på byggnaderna utan även andra delar av historien. Musik är lätt att ta till sig och kan trollbinda vem som helst, speciellt i den miljö där den har en historiskt berättigad plats.

SPELMÄN ÄR KLARA till projektet och aktuella hembygdsgårdar kommer att tillfrågas inom en snar framtid. Maria Larsson representerar Årjängsbygden, Sophia Stinnerbom Hagfors/Ekshärad, Klas-Anders Haglund trakten kring Köla, Alf Olsson står för Svanskog, William Olsson för Mangskog och Alf Börjars och Claes Hallgren delar på Lekvattnet/Gräsmark/Finnskogen. Sen vet man aldrig vad som kan tänkas hända i framtiden. 🐦

Alf Börjars spelar fiol på Kvarntorp. Foto: Linnea Börjars.

Värmlands Museum

inventerar hembygds gårdarna

Monica Björklund

I år påbörjar Värmland Museum, i samarbete med Värmlands hembygdsförbund, en inventering av byggnader ägda och/eller förvaltade av länets hembygdsföreningar. Inventeringen gäller såväl byggnader som flyttats som byggnader bevarade på ursprunglig plats.

GENOM INVENTERINGEN kan vi skaffa oss en bättre överblick över det samlade byggnadsbeståndet och kartlägga byggnader av särskilt stort kulturhistoriskt intresse. Det kan vara så att det på hembygds gårdarna finns byggnader som inte längre finns representerade ute i byarna.

EN ÖVERBLICK ger oss möjlighet att samordna insatser kring kunskapsuppbyggnad samt vård- och underhållsarbeten. Vi kan också få bättre förståelse för olika lokala byggnadstraditioner.

FÖR ATT GENOMFÖRA inventeringen har Värmlands Museum gjort ett utskick till alla föreningar där vi ber om hjälp med kartläggning av alla byggnader i hembygdsföreningarnas förvaltning. Skriv ned vilka byggnader ni förvaltar och vilka som är unika, väldigt gamla eller som av annan anledning särskilt bör uppmärksammas och sänd

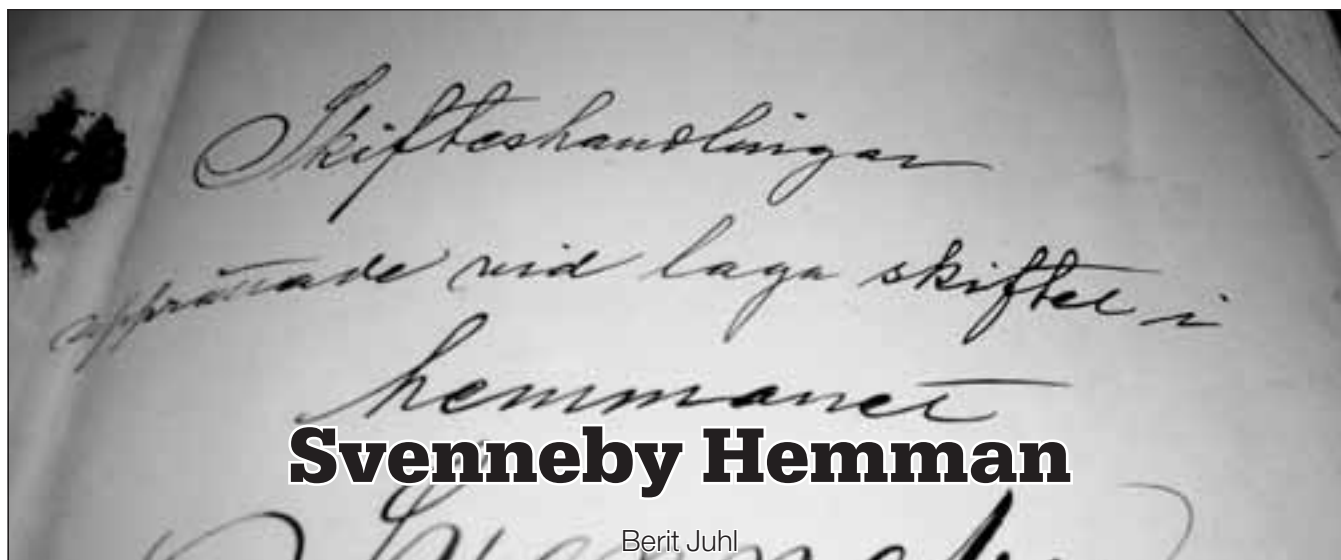
materialet till oss. Värmlands Museums byggnadsantikvarier kommer också resa ut i landskapet göra besök bland gårdarna.

VÄRMLANDS MUSEUM och Värmlands hembygdsförbund vill också uppmana er i föreningarna att teckna ned historia och berättelser förknippade med byggnaderna. Samlas i studiecirkelform eller på trivselkvällar och för historien vidare! 🐦

Vill ni ha mer information om inventeringen kontakta någon av oss:

Monica Björklund
Antikvarie
Värmlands Museum/Torsby Finnkulturcentrum
0560-162 89
monica.bjorklund@torsby.se
Mattias Libeck
Antikvarie
Värmlands Museum
054-701 19 13
mattias.libeck@varmlandsmuseum.se

**Material skickas till:
Värmlands Museum
Att: Mattias Libeck
Box 335
651 08 Karlstad**

Svenneby Hemman

Berit Juhl

SVENNEBY HEMMAN är en förening för fastighetsägare i Svenneby. Byn ligger cirka fem kilometer söder om Torsby. De flesta gårdarna finns på västsidan vid övre delen av Fryken. E 45 går numer rakt genom området. 85 gårdsägare ingår i föreningen.

FÖRENINGEN ELLER HEMMANET äger ett unikt material. I gamla slitna fina skinnböcker finns alla protokollräkningar, kvitton m. m. samlade. De är skrivna med gammaldags handstil och är svåra att tyda. Befattningen som byfogde cirkulerade mellan gårdarna inom hemmanet. Under 1970-talet blev Svenneby hemman en förening med ordförande, sekreterare, kassör, ordinarie styrelsemedlemmar och revisorer. Anledningen till byte av organisation var att de skulle få beslutanderätt, vilket hemmanet inte hade haft. Det äldsta protokollet är skrivet 1840. Det finns även anteckningar från 1834 som berör laga skifte. Ärenden som togs upp vid stämmorna kunde handla om flera olika saker. Hur skulle snöplogningen skötas och fördelas inom området? Skötsel och förvaltning av soldatbostad. Frågor som rörde omhändertagande av fattighjon inom området verkar ha ingått i hemmanets uppgifter.

DET FANNS OCH FINNS fortfarande flera områden som alla äger. De kallas för allmänningar och det är ofta frågor om detta som tas upp vid mötena. Det kan gälla avverkning av skog, skötsel av vägar, ägarfrågor, ekonomi m. m. Strandområdet vid sjön Fryken hade förr stor betydelse. Många behövde komma ned till sjön och båttrafiken.

ROLF NORDLIN har varit sekreterare i föreningen under 30 år. Förutom de gamla "antika" böckerna finns protokoll från föreningens möten samlade i pärmar.

INOM HEMMANET FINNS nu 7 allmänningar. En fastighet med namnet Svenbergstorp ägs av Svenneby hemman. Det användes tidigare som skogsvaktarbostad. Där fanns bland annat en skogsskoja. Denna har nu flyttats till en plats vid Fryken. Den används som samlingslokal och badstuga. Ett skogsområde hörde till Svenbergstorp. Föreningen har nu avverkat skog och därmed fått in pengar till föreningens kassa. Det krävs ibland pengar för vägunderhåll m. m.

FÖRENINGEN HAR ÄVEN SÅLT av fler områden av den samfällda marken.

EN STUDIECIRKEL har startat under hösten 2011. Mål och syfte är att ta del av det gamla intressanta materialet och även informera andra.

Cirkeldeltagarna har stött på några intressanta ord:

Svinvallar: Ett allmänt område i byn användes förr för grisar som fanns på gårdarna. För att svinen inte skulle förstöra rötterna på de träd som fanns i hagen skulle det byggas "svinvallar" runt trädet. Ett antal stenar lades då upp på ett visst avstånd från trädet. Det fanns även rekommendationer hur den allmänna svinhagen skulle skötas.

Sexman: En av sex förtroendemän i en socken som hade att se till att fattade beslut på sockenstämman verkställdes, ansvara för underhåll av kyrkobyggnader och prästgård och hjälpa prästen i olika ärenden. Genom 1862 års kommunalreform avskaffades systemet med sexmän.

Föreningens styrelse:
Ordförande Tore Roman.
Kassör Ulla Neräng.
Sekreterare Rolf Nordlin.

Skolelever lär finnskogskultur i Torsby

Anita Vannevik

GENOM TORSBY FINNKULTURCENTRUM fick hembygdsgården på Kollsberg besök av tre museipedagoger från Värmlands museum under två dagar i maj. Karin Söderlind berättade om folktro. Eleverna fick göra pukharar, pentagram och läsa magiska formler. Mattias Walan var dels i rökstugan dels i linbastun. Gustav Nordansjö var vid den öppna elden i skogskojan med skärar, såg och andra redskap. Viktor Sykijäinen från Fryksände hembygdsföreningen hade eldat i god tid i rökstugan så röken låg högt upp under taket.

DAG ETT VAR RESERVERAD för torsbyelever ur årskurs 5. Bortåt 80 elever deltog. Den andra dagen passerade jag med min kamera, stannade till och lyssnade på de tre stationerna. Här var elever från Roveruds skola inom projektet En levande Finnskog. 40 elever i klasserna 5–6 hade kommit i egen buss med sina lärare Anita Seterseter och Tomas Ytreland.

DET VAR LAGOM VARMT, en vacker dag och alla verkade trivas. Barnen var pigga och intresserade. Pedagogerna underlättade förståelsen med ett och annat ord på norska. Det är inte lätt att skilja råg från lin än värre roggan från

Eleverna från Roveruds skola. Foto Anita Vannevik.

hör. Man fick också prova på att blanda hillo av lingonsylt och skrädmjöl.

SAMMANTAGET VAR DETTA ett fint exempel på hur man kan nyttja resurser för den gemensamma finn- och bondekulturen. Till ett annat år skulle man kunna ha barnen samtidigt i blandade grupper. Det skulle vara ett sant nordiskt samarbete och kanske någon norsk museipedagog skulle ingå. Jag hoppas detta goda samarbete med pedagogerna från Värmlands museum blir ett fast inslag i Finnkulturcentrums viktiga arbete med det uppväxande släktet. 🐦

Sunne Bild- och Ljudarkiv 10 år

Kerstin Meric, Bo Liljemark och Mats Jansson

Jubileumsåret 2011 blev händelserikt för bildarkivet, med mycket utåtriktad verksamhet. Det blev full fart på bildvisningar, utställning på biblioteket och studiegrupper som kom på besök. Tack vare välvilliga ekonomiska bidrag kunde vi inhandla den efterlängtade projektorn.

Årets första bildvisning var på Västra Ämterviks hembygdsgård i januari. Sedan följde bildvisning på biblioteket under kulturveckan, Stöpafor skola i september samt hos Pantrarna, i oktober på Askersbygården och i Tomthults missionshus. På Arkivens Dag i november hade vi bildvisning på hembygdsgården i Gräsmark. I vår fotodatabas Sofie finns för närvarande omkring 48 000 bilder

Lättillgängligt

I februari gjordes första våningen på Anneforsskolan i ordning för ytterligare en arbetsplats. Besökare med svårigheter att gå har uppskattat att de inte behöver ta sig

uppför den branta trappan till vindsvåningen längre. Bildarkivet är därmed lättillgängligt för alla vilket har märkts vid speciella tillfällen som Arkivens Dag och Släktforskningsdagarna.

Studiebesök

Bildarkivet är en populär mötesplats på Sunne hembygdsgård. Vi har under året haft studiebesök från PRO, Sunne Släktforskargrupp och SPF Fryksdalen samt förskolan Prärien där barnen kunde se hur en gammal skolas såg ut och även se sin mormor eller farmor i bildarkivets databas. De årligt återkommande arrangemangen Släktforskningens Dag i mars och Arkivens Dag i november med öppet hus och kaffe med dopp var som tidigare år välbesökta. Bildarkivet har även blivit omskrivet med artiklar i både *Fryksdals-Bygden* och *Länstidningen Värmlands-Bygden* med anledning av 10-årsjubileet. 🐦

Värmlands hembygdsförbund
Skutboudden
671 94 Brunskog

Kansliets telefontider:
Måndag–fredag 10.00–12.00
tel. 0570-522 09
fax. 0570-523 88
Karl-Axel Branzell 070-330 01 56
kansliet@hembygdvarmland.se
www.hembygdvarmland.se

Internetstatistik

Hembygdsförbundets hemsida
www.hembygdvarmland.se

Besök	19277
Besök per dag	53
Sidvisningar	93464
Sidor/besök	4,84
Genomsnittlig tid på webbplats	2 minuter

De mest besökta sidorna

Föreningar A - F
Alla medlemsföreningar
Förbundet
Manifestation för mångfald
Näverluren
Föreningar K - N
Föreningar O - T
Infosidor
Föreningar U - Ö
Föreningar G - J
Länkar
Övriga medlemsföreningar

Sök bidrag till skadeförebyggande arbete

Över etthundra föreningar har genom kampanjen Så skyddar vi kulturarvet fått bidrag till sitt skadeförebyggande arbete sedan 2009. Föreningen kan få 50 % av investeringskostnaden för valfri skadeförebyggande åtgärd, dock maximalt 2 000 kr, och väljer själv vilken skadeförebyggande insats man har mest behov av. Ansök genom att skicka in kopia på kvitto eller faktura till försäkringskansliet, se adress nedan. Glöm inte att ange vart bidraget ska utbetalas.

Skydda hembygdsgården mot vattenskador

Så här års drabbas många föreningar av vattenskador på grund av frysning. Några föreningar har valt att använda bidraget till att installera värmekablar vid utsatta ledningar. Ett annat sätt att förebygga frysning är att ha en temperaturvakt som larmar till mobiltelefon när temperaturen i byggnaden sjunker under en viss nivå. Ett vattenlås med rörelsevakt gör att vattentillförseln till huset stängs av när ingen befinner sig där. Det gör att vattenskador med stort vattenläckage kan förebyggas. Att göra en fuktbesiktning kan också vara en bra åtgärd för att förebygga utvidgade skador.

Glöm inte att uppdatera försäkringen

Alla föreningar ska sedan 2010 ha uppdaterat försäkringen genom att fylla i ett underlag för uppdatering av försäkrings-teckning. Idag efterfrågas ytterligare information om byggnaderna, som i de flesta fall inte krävdes när försäkringen tecknades. Om ni är osäkra på om er förening har uppdaterat, kontakta försäkringskansliet!

Hembygdsförsäkringen
Östra Långgatan 30A
432 41 VARBERG
hembygdsforsakringen@hembygd.se
0200-22 00 55

Hembygdsförbundets Årsstämma 2012

Hembygdsgården Bråtarna i Skived
Lördag 31 mars kl. 9–15
PRELIMINÄRT PROGRAM
09.00 Anmälan och registrering
10.00 Välkommen
10.15 Årsmötesförhandlingar
12.30 Lunch
13.30 Eftermiddagen kommer att handla om Värmlands framtid tillsammans med Visit Värmland
ca. 15.00 Avslutning
Medarrangör Forshaga hembygdsförening

Helmiastiftelsens ordförande Björn Sandborgh överlämnar stipendiet till Karl-Axel Branzell. Foto: Lennart Fernqvist.

Helmiastiftelsen

Helmiastiftelsen vill inom Värmland främja ledarskapsutveckling, exempelvis utbildning, innovationer inom arbetsmiljö samt yttre miljö, kultur och idrottsprestationer samt ungdomsverk-samhet.

Tilldelar härmed
Karl-Axel Branzell

20000 kronor

Med utomordentlig drivkraft, starkt engagemang och stor uthållighet har Karl-Axel Branzell arbetat för värnandet och vårdandet och visandet av det värmländska kulturarvet. För denna prestation vill Helmiastiftelsen tilldela Karl-Axel Branzell ett stipendium.

Sahlströmsgården i Torsby 25 november 2011

I Helmer Walfridssons anda tecknar,
Björn Sandborgh, ordförande Per-Inge Walfridsson
Lars-Erik Walfridsson Inger Walfridsson Stig-Olov Walfridsson

Nya hembygdsportalen

Hembygdsförening som är ansluten till Sveriges Hembygdsförbund (SHF) kan utan kostnad bygga egna hemsidor i Hembygdsportalen. Tanken med portalen är lika genial som enkel: SHF tillhandahåller en tjänst som är så smidig att alla ska kunna använda den.

Direkt när sidan är sparad är den åtkomlig från Internet och blir sökbar med sökmotorer. Ni väljer själv vad sidan ska innehålla. Presentation av aktiviteter, bilder från brödbak och kontaktuppgifter till styrelsen för att nämna några saker.

För vem?

Tjänsten vänder sig till de föreningar som vill lägga upp rena informationssidor med text och bilder. Vill din förening lagra stora bild databaser bör ni söka en annan lösning. Portalen är INTE ett vanligt webbhotell, dvs. du kan inte bygga en färdig sida i ett annat program och lagra den på SHF:s portal.

Enkelt att administrera

Du som administratör behöver inte installera något program på din dator utan hanterar allt via webbläsaren (Chrome, Firefox, Internet Explorer, Safari el. dyl.). Du behöver ingen kunskap om hur man skapar hemsidor då verktyget väldigt starkt liknar vanliga ordbehandlingsprogram med fet stil, textjustering, infoga bild etc. För att få en egen hemsida i Hembygdsportalen måste föreningen vara ansluten till SHF. Hemsidan kan administreras från Mac, PC, Linux, iPad och smarta telefoner.

Vad är en portal?

En internetportal kan liknas vid ett stort hyreshus där det finns en massa lägenheter. Hyreshuset ägs och sköts i detta fall av SHF. Hembygdsföreningarna hyr utan kostnad varsin lägenhet där var och en möblerar efter eget tycke och smak.

Teckna avtal

Din förening ska vara ansluten till SHF. Föreningens firmatecknare skriver under avtalet och skickar in det till SHF:s kansli. SHF skapar er nya hemsida med tillhörande administratörskonto och skickar ut inloggningsuppgifter till den i avtalet angivna e-postadressen. Manualer för redigering av er hemsida finns på er förenings startside när ni loggat in.

Sveriges Hembygdsförbunds kansli
Box 6167
102 33 STOCKHOLM

Läs mer på SHF:s hemsida

Enklast är att gå via Värmlands hembygdsförbunds hemsida. På startsidan finns rubriken *Sveriges Hembygdsförbund sätter ny portal*, där finns länkar till informationen samt en länk till det 4-sidiga avtalet som du kan ladda hem och skriva ut.

Ljus över Värmland

Karin Öman, Fil. Dr – i Värmland

PÅ UNDERTECKNADS skrivbord står några böcker som det finns anledning att återvända till lite då och då. *Vägar till Värmländsk historia* står bland dem sedan några år tillbaka och det kommer en till nu, *Ljus över Värmland*. Författare till de båda sistnämnda är Peter Olausson, välkänd i forskarsammanhang, som 1:e arkivarie i Värmlandsarkiv, praktiskt och teoretiskt hemma i allt som rör liv och leverne förr, i hembygdsvärmland och hembygdsverige inte minst, och med en gedigen doktorsavhandling i historia där arkivkännedom var en grundförutsättning, numera knuten till Karlstads Universitet. Peter Olausson är en motor i stora delar av dagens arbete med att bevara och tillgängliggöra värmländskt kulturarv.

DET HAR MED ÅREN blivit både förväntan och lite av högtid när nya skrifter har kommit med Peter Olausson som upphovsman. Man vet att när man har tagit sig igenom de många sidorna har man fått ta del av stor klokskap – och man har drabbats av den energi, eleganta ämnesbehandling och inspiration till nya vägar att trampa som präglat framställningen. – Jag skrev tagit sig igenom – ja, för varje sida innehåller stoff som får fantasin att dra iväg... Det tar sin tid att läsa Peter Olaussons böcker. Det har säkert också tagit sin tid att skriva dem. Det har med största säkerhet varit en lika fascinerande resa i en boks tillkomst som det är för oss att läsa den. Vi har genom åren fått åtskilliga vinkar om hur vi kan gå vidare, vi som sitter och gnetar med ofta besynnerliga frågor om sådant som var ”gammalt tebaks”. Vi tackar!

”Om jag alltid blev kvar där mitt hemmavid var inom gränsen av yttersta logen,
– kanhända jag hade ej lärt mej jakt,
ej lärt mej att kringströva oförsagt
och stängts från det vida av skogen.”
(Fröding)

LJUS ÖVER VÄRMLAND handlar ytterst om vårt lärande – och om vår vilja och förmåga genom århundraden att tänja gränserna för kunskande och vetande. Författaren formulerar det själv så här: *”Den här texten handlar om vad vi vet om undervisnings, skolgångens, utbildningens och folkbildningens utveckling i vårt landskap fram till nära nutid, och framför allt vilka källor i arkiv och bibliotek och på museer som finns att ösa ur för den som själv vill fördjupa sig i ämnet.”*

BOKEN handlar verkligen om ”allt” i undervisningsväg. Framförallt här. I Värmland.

Framsynta människor har med stor kunskap, hängivenhet och aldrig osparad möda samlat arkivalier från alla våra värmländska hörn, från skolexpeditioner och prästgårdsarkiv, sammanträdesrum i både kyrklig och ”världslig” miljö, från industrier i landskapet, från hyllor och skrubbar..., till ett och samma ställe – här, i Värmland, i Karlstad, i Värmlandsarkiv. Mycket av Ljus över Värmland kretsar kring arkivbestånden som ryms under det samlingsnamnet. Det finns mer, mycket, mycket mer, ända fram till idag. En fyllig presentation över undervisning och utbildning från de tidigaste former av undervisning vi känner till alltigenom århundradena avslutas med en sammanfattning av dagens skol- och universitetsväsende och utbildning i övriga former. Det är ambitiöst, inte minst att försöka tackla de många krokvägar inom svenskt undervisningsväsende som vi lever med i början av 2000-talet.

TROTS ATT ÄMNET är så omfattande är det ändå en lättläst bok. Strängt taget är det väl bara ett par insprängda personbeskrivningar i bokens början som kunde markerats tydligare där de bröt in i den löpande texten, men det är bagateller i sammanhanget. Boken är lätt att hitta i med en bra innehållsförteckning i bokens början. Bara den är ett nöje att läsa. De olika former av undervisning vi har, är redovisade i väl sammanhållna områden som inom sig är uppdelade i ganska korta avsnitt. Det gör läsningen lätt. Man läser gärna vidare, nästa avsnitt och nästa. Boken är förutom med hänvisningar till arkiv också väl tillgodosedd med exempel på litteratur som finns att tillgå i ämnet. Vill man gå vidare, kan man.

ARKIV OCH ARKIVALIER har ofta omgivits av en aura av damm och torr arkivdoft, av instängdhet. Det är en kunnig arkivforskare som här med glädje och livslust öppnar dörrar till bortglömda rum och gärna kommenterar med en extra knorr. Texten är trevligt illustrerad med bilder på både arkivalier, miljöer och personer. Det är alltid intressant att ta del av ett dokument från långt tillbaka och se hur handen som skrev behärskade de ofta svåra skrivtecknen och hur den estetiskt sinnade skribenten kunde göra en handskrift till en konstupplevelse för oss sentida.

Himlens fäste

Ny diktsamling av Lars Löfgren

Peter Olausson

Det är också med leende man tar del av minnesanteckningar från möten ganska långt fram i tiden och påminner sig hur det var. Vi som var med – vi har kanske gjort protokoll/minnesanteckningar av den här typen själva. (För hand kanske. Det fanns ju ingen dator då.) Man kan undra hur och om det någon gång i framtiden forskas i det tidiga 2000-talets skrifter – var kommer det någonsin att skymta fram personlighet där? Ljuvligheten i att handskas med gamla dokument... vem smeker disketterna, CD-skivorna?

NÄR ANMÄLAREN NU LÄST boken kan hon bara konstatera – det här är en rolig bok! Men det är framför allt en nyttig bok, ett utmärkt referensverk! Den ger den läsare som vill skapa sig fördjupad kunskap om en tid för länge sedan sådana trådar att dra i, som man själv inte tänkt på. Visst – det är fortfarande arbete som väntar, men man har fått en god skjuts framåt. Det är positiva ord, med rätta. Ljus över Värmland är användbar på många sätt.

LÄS DEN, använd den, gläds åt att vi har något så fint i vårt alldeles egna värmländska bokskåp, och visa den för likasinnade bortom de värmländska nejderna. Boken heter visserligen *Ljus över Värmland*, men det är förvisso ljus som kan lysa över de andra landskapen också! Jag gratulerar Värmland och alla arkivsökare till Peter Olaussons *Ljus över Värmland*. ☺

Ljus över Värmland är utgiven av Värmlandsarkiv i samband med att arkivet firat 40 år.

EN KLOK MAN SA att Värmland, det är inte ett landskap utan ett sinnestillstånd. Lars Löfgren hette han, känd som chef för såväl Nordiska museet som för Dramaten – men här i Värmland kanske allra mest som en äkta ekshäring. Genom sin långa och framgångsrika karriär har hembyden förblivit mer än en fond. Det märks också i hans senaste diktsamling, som utkom på Akleja förlag 2011. *Himlens fäste* heter den, ett ganska tunt häfte i litet format men ett gott exempel på att storleken sällan har någon avgörande betydelse. På omkring 60 sparsmakade sidor möter vi människor på vandring över kontinenterna likaväl som de unga, som en gång i tiden satt instängda bakom sanatoriets murar och längtade ut och framåt. Här är vi i Afrika och i Peking men också i det som för-

fattaren kallar för Karlstads fänghus och som var en gång: "Galgen skakar öglan krånglar/Bödeln vaknar prästen månglar/Natten knakar världen snarkar/nu som bäst. I Karlstad fänghus/blir vi brygda till en bitter mäsik." Diktaren går genom världen, en värld där Värmland är dal och björkar och hagar. Ekshärad är aldrig långt borta.

LARS LÖFGREN SAMARBETAR med Gao Xingjian, vars österländska tuschteckningar bidrar till att suga in läsaren i en värld där alla delar hör ihop. Och det är ingen dålig samarbetspartner. Gao fick Nobelpriset i litteratur år 2000.

Himlens fäste är ett sinnestillstånd. Kliv in i världen mellan pärmarna och lev med! ☺

Gao Xingjian, tuschteckning.

Allt har sin tid

En ny bok om trakterna runt Sunne kyrka

Peter Olausson

EN BOK om Sunne kyrka, om Prostgården och Stora arrendegården i Sunne: kan den ha något intresse utanför ganska trånga landamären i centrala delar av Fryksdalen? Det kan man fråga sig, men samma slags fråga kan man förstås ställa sig t.ex. inför en roman som *Ljus från ingenstans*, som Lars Andersson skrev om den lilla byn Hedås i Grava för några år sedan. I båda fallen rör det sig verkligen om en begränsning i rummet, om ett mikroskopiskt utsnitt av mänsklig historia som tema för framställningen. I båda fallen kan man som svar på frågorna om intresset utanför det lokala säga att vi visserligen får läsa bara om dessa små mikrokosmos, men att vi ändå därigenom samtidigt läser om det mänskligt allmängiltiga.

I Lars Anderssons fall handlar det om de vanliga bondfamiljernas hela liv från 1600-talet och fram till 1800-talets slut, i den dokumentära romanens form. I Sunnefallet möter vi en kyrka mitt i byn, en orienteringspunkt i en vid bygd både i andligt och världsligt hänseende. Författaren, Mai Hedin, har berättat om en bit bygd som engagerat och engagerar, henne själv och andra. Det märks i framställningen och det är just detta – genom en slags emotionell anklang igenom texten – som gör att boken kan läsas även av den som saknar varje fryksdalsk anknytning. Romanformen (och förstås Lars litterära trollkonst) gjorde att *Ljus från ingenstans* nådde tusentals läsare över hela landet (och dessutom fick positiva recensioner på de stora mediala drakarnas kultursidor). Mais bok, som utkom strax före jul, lär inte nå samma framgångar vare sig i spridning eller medial uppmärksamhet.

Mai Hedin signerar sin bok. Foto: Kerstin Meric.

Men det är en bok med kvalitet och sett över tid kommer boken att kunna användas av generationer framöver. Bokspridning kan mätas inte bara i nutid – böcker kan leva länge.

Ett område under förändring

Mai Hedins bok heter *Allt har sin tid*. Titeln anspelar på hur villkor för människor förändras, och därigenom också hela det omgivande landskapet. För det område i närheten av kyrkan som boken handlar om är det aktuellt med både kyrkogårdsutvidgning och utbyggnad av villaområden på det som nyss varit brukad åkermark. Mai känner bygden utan och innan och familjen var också under några år på 1940- och 1950-talen arrendatorer av den s k Stora arrendegården. Hon har sedan många år samlat material om bygdens historia och också hunnit med att under 1980- och 1990-talen ge ut tre skrifter om sin hemby Askersby, lite längre österut i socknen.

Många människöden

Allt har sin tid är en vacker bok, rik på illustrationer i form av foton, teckningar, kartor och andra återgivna dokument. På de omkring tvåhundra sidorna berättar Mai om utvecklingen i stort sett sedan medeltiden och fram till våra dagar. Innehållsförteckningen redovisar kapitel om kyrka, kyrkogård, prostgård, arrendegård, klockargård samt torp och säterställen – och en del annat. Det handlar om byggnader och landskap, men mest av allt om människor och människöden. Man kan läsa om kända personer som kyrkoherden och den flitige historikern och författaren Anders Fryxell (utgivare av en svensk historia i 46 delar, om totalt 11 476 sidor!) och om hans döttrar, som alla tre på olika sätt engagerade sig för kvinnornas emancipation i Sverige under 1800-talets slut. Vi möter ”den verkliga” [?] Gösta Berling, kavaljeren och den evige Uppsalastudenten

Carl Johan Frykstedt, som var född i Sunne prostgård, liksom förstås författaren Göran Tunström, uppvuxen i den närbelägna komministerbostaden. Men i boken finns förstås också ett rikt galleri av personer med ett mycket blygsammare rykte, som ändå har sin historia. Som 1700-talsklockaren Anders Söderman, han som tvingades sluta med sin krog nära kyrkan och var bekymrad över hur han då skulle göra med allt brännvin han hade kvar i lagret. Eller som Johanna Larsson, som skötte torpet Klockarsätter fram till sin död 1951: duktig i matlagning och stickning av strumpor eller vantar, med fin sångröst. Hos henne bodde tomtarna under golvet i det gamla stallet, vilket förklarade att hästarna inte ville vara där.

Olika källor

Mai Hedin har byggt framställningen på en lång rad källor; tyvärr saknas en tydlig sammanställning av vad det rör sig om, även om källhänvisningar finns till det mesta när det

berörs i texten. I många fall har dokumenten återgivits i sin helhet eller i delar, som utdrag ur sockenstämmoprotokoll, syneinstrument, kartbeskrivningar m. m. En (anonym) dagbok från åren 1801–1819 berättar detaljer om hur jordbruksarbetet på prästgården gick till. Den f d arrendatorn Martin Håkansson berättar om ett halvsekel i yrket i en artikel från 2002, som också finns med i boken. Inte minst är kartorna och skisserna över de olika byggnaderna på området belysande för att få en bild av förändringen över tid.

En fröjd att bläddra i

Författaren har haft ambitionen att ”berätta hur det var” och hennes stil är sparsmakad, utan några större utsvävningar. Men ändå kan fantasin föra läsaren i vida svängar, något som också en del av de många illustrationerna bidrar till. Som fotot på minnesstenen från 1824 med inskriptionen ”Här wanns från oländig mossa bördigt fält”, ett minne från en tid när nyodling betraktades som en foster-

ländsk bragd. Eller den härliga tavlan av konstnären Tage Åsén av hur ett sällskap av tillresande Donkosacker hade en uppvisning i gymnastiska övningar ute på Sunnegårderna inför en hänförd lokalpublik. Då var den lilla världen plötsligt stor och väldig!

Det är, kort sagt, en fröjd att bläddra i Mai Hedin's nya bok och att läsa här och där om det som har varit – och det som ännu är alldeles nyss. Det är ett gott stycke lokalhistoria som har framtiden för sig. Visst hade det varit önskvärt med både en samlad referenslista och ett ort- och personregister, men man får inte allt här i världen. Boken *Allt har sin tid* ger oss dock mycket: Värmland har fått ytterligare ett viktigt bidrag till sin nära historia. Det är att hoppas att såväl dagstidningsrecensenter som en vid allmänhet upptäcker det och behandlar boken därefter. 🐦

Till boken finns en hemsida med bl. a. ett personregister. Adress till hemsidan: www.lenfre.se/alltharsintid

Bokomslaget är signerat Pål Jansson.

På Torvnäsområdet fanns Sunne Ångfärgeri.

Livet på en flickpension i Kristinehamn

Peter Olausson

ÄVEN OM FLICKOR liksom pojkar enligt kyrkolagen av år 1686 skulle läras att läsa och förstå sin kristendomskunskap var kraven på kunskaper länge lägre än för pojkar. Flickor från allmog behövde definitivt inte lära sig att skriva själva, något som i alla fall en del av pojkarna kunde ha nytta av som blivande husfäder. För flickor ifrån högreståndsmiljö var situationen bättre och de fick ofta en viss utbildning i hemmet genom särskilda guvernanter. Dessa kallades också för symamseller, vilket säger en del om vad kvinnorna ändå huvudsakligen sysslade med – att lära flickorna att sy, virka, knyppla och annat som hörde till de textila baskunskaperna. I Knut och Henrik Lilljebjörns memoarer från början av 1800-talet beskrivs det rätt väl hur undervisningen gick till. Det var, förstås, viktigt för herrgårdsmamsellerna att lära sig ”*anständigt skick och bruklig klädsel*.” I Lilljebjörns kretsar var det vanligt att utbildningen i läsning, skrivning och kristendomskunskap kom via föräldrarna eller informatorerna, de som bodde på herrgårdarna som pojkarnas särskilda lärare.

I BÖRJAN AV 1800-TALET blev det vanligt med så kallade flickpensioner i städerna. De drevs som ett slags små internatskolor av bildade, men ofta rätt fattiga kvinnor ur borgarklassen. Det finns en lång rad kända pensioner i Karlstad, Arvika, Filipstad och Kristinehamn under hela 1800-talet fram till att särskilda flickskolor

kunde inrättas med statligt stöd under 1870-talet. Familjer som Stuart, Wennerstjerna, Kamph, Weinberg och Malmén nämns som värmländska pensionsägare.

I KRISTINEHAMN VAR DEN Garnejska pensionen den äldsta, den drevs från ca 1815 och fram till 1842. Den är kanske den enda som har ett särskilt arkiv efter sig, som berättar en del om vad man lärde ut. Det ingår som en del i det Garnejska familjearkivet vid Värmlandsarkiv och detta kan man läsa en del om i boken *Ljus över Värmland*. Jag citerar följande (sid 82): ”En del av materialet har sannolikt tjänat som underlag i undervisningen i vett och etikett vid pensionen. Det gäller inte minst mat- och bakrecepten och matsedlarna för olika bjudningar, där det framgår vad som har serverats, i vilken ordning. Här finns en lista med översättning av ’en del i svenska språket gängse franska ord’, här finns notiser om dop, bröllop och begravningar och invitationer och inträdesbiljetter till ’assembléer’, dvs societetsbjudningar i staden. En spålista hör också till samlingen, liksom en fin liten dagbok förd av en dotter i huset under en vistelse i Stockholm år 1801.

Även de fyra digra dikt- och visböckerna som ingår i samlingen har förmodligen nyttjats inom pensionens undervisning, likaväl som till nöje inom den trängre familjekretsen. Här ryms på många hundra sidor mer eller mindre populära vistexter av skil-

lingtryckskaraktär, både frivola och mer moraliska. Den sistnämnda genren kan representeras av en liten vaggvisa som börjar på det här viset:

Sov mitt barn och stilla tig
Mamma sina Nögen [=nöjen] Sjöter
Glömer at din stakars far
i bekymmer tiden nöter.

Glömer at en enda plåt
Jag till bröd och Miölk dig ämnat
Har idag med nedsveld gråt
Den för henas hyrvang Lämnat

Mamma svettig hoppar nu
vaxljus uti staka lysa
medan som din far och du
hemma vid en lampa frysa.

Den stackars övergivne fadern, ensam med sin frysande och svältande lilla flicka, får sitta ensam i natten medan makan och modern är ute och roar sig. Det var säkert en text väl lämpad för att avskräcka från den onaturliga nöjeslystnaden bland flickpensionens unga flickor.” 🐣

JOLANDA BLEUMINK OCH RONALD VISSER kom till Lekvattnet och gården Håkastorp 2003. De kommer från Zeewolde i Holland. Via bekanta i Lekvattnet kände de till Sverige och Värmland. Jolanda arbetade som konsult/lärare, Ronald arbetade inom databranschen. De är båda utbildade agronomer. Tre pojkar finns i familjen, Rune, Sven och Vidar. De är nu 15, 18 och 19 år. När familjen kom till Lekvattnet fanns skolan kvar och alla pojkar kunde starta utbildningen där.

RONALD BÖRJADE ARBETA i skogen och Jolanda köpte 20 getkillingar. De hade klart för sig från början att de skulle arbeta med djur. Både Ronald och Jolanda har vuxit upp på bondgårdar i Holland och det var ingen ny eller främmande bransch för dem. De har däremot aldrig gjort ost tidigare.

FAMILJEN STARTADE Finnskogens Ostaffär 2005. De köpte även den gamla lanthandeln i Lekvattnet. Halva delen av huset blev affär. I den andra halvan av byggnaden finns nu ett litet mejeri med egen osttillverkning. På gården som ligger nära affären finns nu 100 getter! I affären finns en välfylld disk med egentillverkade ostar av alla sorter. Det finns även importerade ostar från Holland, Gouda, och andra europeiska länder. Jolanda och Ronald utvecklar hela tiden verksamheten med nya produkter som till exempel rökt getost, brieost med lingon eller en välfylld ostbricka till jul. Hon har till exempel marmelad med olika smaker eller andra tillbehör som kan passa tillsammans med osten. Det finns det mesta som behövs för

det allmänna dagliga livet i affären tidningar, charkuterier, bröd m.m. Det finns även ett litet café inne i affären. Sommartid finns även en uteservering. Jolanda avslöjar att hon har köpt in en glassmaskin. Hon tänker erbjuda kunderna hemgjord glass till sommaren nästa år!

I FEBRUARI FÖDS det nya killingar. Då blir det ett överskott av råmjölk. Ronald brukar tillverka "killingdans" av mjölken. Jämför med kalvdans av råmjölk från kor!

GETTERNA GÅR UTE under hela året. De har tillgång till stora hallar där de kan få skydd för väder och vind. De mjölkas två gånger per dag. Jolanda och Ronald har konstruerat ett praktiskt system där djuren kommer in i en gång, kliver upp på ett bord där det finns tre mjölkmaskiner. En maskin kan användas till två getter som står sida vid sida. Efter mjölkningen går den gruppen ut och lämnar plats för nästa. Killingfödseln sker i februari. Geten är dräktig fem månader. Ett antal getabockar ser till att släktet lever vidare på gården. Ronald berättar att det kan bli komplikationer. När en get skall föda brukar de andra djuren märka detta och dra sig undan. Geten söker lugn och ro. När födseln väl är över kommer de andra in och håller mor och barn sällskap.

DET ÄR MÅNGA DJUR att hålla reda på. De flesta getter och killingar har inga namn men man känner till alla getter och då blir ett nummer som ett namn. Getabockarna brukar få namn. 🐣

Ståtarkongen

Nils-Olof Bålstad, Köla hembygdsförening

Ståtarkong var i Köla namnet på en slags kommunal uppsyningsman eller ordningsvakt. Hans uppgift var att: "Fösa eller eljest med tjenliga medel föra utsocknes bettlare och skojare samt andra misstänkta figurer utanför den egna sockengränsen". Sysslan upphörde i västra Värmland i slutet av 1800-talet men vid lite olika årtal i olika socknar.

I ÄLDRE UPPGIFTER FRAMGÅR att det enligt kunglig förordning ålades bygden att "å sockenstämman utse uppsyningsmän (I Köla kallades dessa för Ståtarkonger eller i ental bara Ståtarn) med ansvar för ett visst område". Köla var en vidsträckt socken, därför behövdes flera ståarkungar och då fick dessa var sin rote att bevaka. Största anledningen till att en sådan man behövdes berodde på att under den tiden drog mycket löst folk runt om i bygderna och tiggde, stal och förde ett otuktigt leverne. De betecknades ofta som skojare och var oftast människotyper som inte ville ha ett ordnat liv.

MEN DET KUNDE även vara fattiga otursförföljda människor, vars enda chans till överlevnad var att på ett kringflackande liv skaffa sig livets nödortf. Det gällde för "Ståtarn" att i möjligaste mån särskilja dessa olika sorters människor. Kom dessa sällskap innanför sockengränsen och blev där några dygn fick fattighjälpen där träda in med hjälp. Detta kunde då gå ut över den egna socknens hjälpbehövande. I dessa situationer var det som "Ståtarn med hjälpliga medel" skulle mota dessa människor ut ur den egna socknen.

SOM STÅTARKONG UTSÅGS någon myndig man, ofta en f. d. soldat. Denne kunde då ha sin gamla uniformsmössa eller i annat fall någon sorts medaljliknande föremål fäst

på bröstet. Viktigast var dock en försvarlig knölpåk som någon enstaka gång kunde komma till användning. Det viktigaste var att redan i förväg inge respekt. Vid sina ronder skulle "Ståtarn" ha fri förplägnad och eventuellt logi i gårdarna. Detta ålades bara de större bondställen, men det var också dessa som var mest utsatta för "löst folk". Även en blygsam ekonomisk ersättning erhöll Ståtarn vid varje års slut.

BETTLARNA OCH DE FÖLJEN som var små fick "Ståtarn" utan större svårighet bukt med. Men ibland råkade han ut för stora skojarföljen med svartmuskiga karlar som bar långa knivar och hade hästskjuts, samt kvinnor och barn med i följet. Värst för "Ståtarn" var då de tungslipade och fräcka kärringarna som lyfte på kjolarna och anklagade honom för diverse lögnaktigheter som exempelvis försök till våldtäkt. Detta för att därmed hetsa upp de egna karlarna i följet mot "Ståtarn".

VID SÅDANA TILLFÄLLEN gällde det att flera ståarkungar slog sig samman om de skulle ha en chans att mota bort sällskapet. Det hände även att "Ståtarn" blev misshandlad eller fick hoppa in i skogen och fly för att rädda livhanken. I svåra fall fick fjärdingsmannen eller till sist länsman ingripa. Allvarliga kontroverser kunde även uppstå vid grannsocknens gräns när deras Ståtarkungar försvarade sitt område. Var och en bevakade sin sockens tillgångar med de möjligheter som då stod till buds. Visst känns detta igen till viss del även 2012? Men på ett helt annat vis idag.

DET VÄRV "Ståtarn" var satt till, hade ingen hög status, och det hände att föräldrar till sina barn använde uttrycket: "Var snäll nu annars kommer ståtarn och tar dej". ☹️

Hälsoläget i Östra Värmland 1807

Elisabeth Thorsell, Nordmarks hembygdsförening

Provinsialläkare var förr i Sverige en statligt avlönad läkare som var verksam på landsbygden från slutet av 1600-talet. Provinsialläkare hade en bestämd station (stationeringsort) och tjänstgöringsdistrikt och utnämndes av Kunglig majestät på förslag av Collegium Medicum, som senare benämndes Medicinalstyrelsen. Uppgiften var att biträda allmänheten med enskild sjukvård. I varje län fanns dessutom en av staten avlönad förste provinsialläkare med ett övergripande ansvar för länets allmänna sjuk- och hälsovård. Apoteksvisitationer ingick i deras åtaganden, liksom mönstring av beväringmanskap.

Provinsialläkarna kallades i början provincial-doktorer enligt instruktion av 12 april 1744, som 29 juli 1774 ersattes genom ny instruktion för provincialmedici. Antalet stationer var då 32, alla belägna i städer (även i Stockholm). [Uppgifter från Wikipedia]

Dessa läkare skulle varje år skicka in en årsrapport till Collegium Medicum, som sedan arkiverade dem. Dessa rapporter är värdefulla för alla hembygds- och släktforskare som vill veta mer om det dagliga livet förr i världen. En del av dessa årsrapporter finns nu scannade hos Riksarkivet/SVAR, och sökbara som Collegium Medicum, Årberättelser från provinsialläkare. Som exempel följer här en ganska kortfattad årsberättelse:

Embets Relation från Wärmlands Östra District för År 1807

UNDER VINTERMÅNADERNA 1807 voro i Bergslagen inga betydliga Sjukdomar gängse. Förkylningsfebrar hos hyttfolk visade sig stundom. Deras starka arbete i hettan orsakar stark svettning, hvarpå de i kölden afsvala sig och bli förkylda. Naturen hjälper väl ofta dessa starka kroppar af sig sjelf, men ej sällan följer Döden, emedan Läkare aldrig bli anlitade förrän det är för sent.

VÅRTIDEN VORO BRÖSTFEBRAR och Pleuresier ej sällsynta. En ung bergsmansson, 23 år gammal, fick efter en illa skött Pleuresie, alla tecken på till lungdot, som torrhosta, eftermiddagsfeber, korrt och hastig andedrägt, afmagring och stark matthet. Jag lät honom nytja till myckenhet Islandsmossa och för hektiska febern Celtzersvatten samt opiatier om qvällarne, samt ordinerade ridmotion, hvarigenom han mot hösten blef aldeles restituerad – et nytt bevis [på] den kända satsen att Lungdot efter Pleuresie lättare och oftare botas än eljest.

I JUNII MÅNAD hade jag bref från Hr Chirurgus Reüman at en hetsig Nervfeber af särdeles malign art utbrutit i Geijersholms bruk i Eldahlen, hvarföre han begärte tjenliga Medikamenter, hvilka på Udddeholmska Bolagets

Räkning skickades – jag har sedan ej haft underrättelse derifrån. Förmodligen stannade sjukdomen snart af.

EN MANIACUS 60 år gammal, från Nyeds Socken, som på Församlingens begäran blef intagen på Lasarettet at undergå Dårkur[e]n för at sedan inlösas på Hospitalet, blef efter några veckor restituerad och har sedan ej visat tecken till galenskap, men har nu blifvit blind.

OMKRING 30 PERSONER nytja under Sommarmånaderna Philipstads Brunn, de flesta med fördel. Ett bolag uppförde under sommaren en brunnsbyggnad, 30 alnar lång och 15 d:o bred, bestående af en brunssal samt 2^{ne} badrum och 2^{ne} badkamrar; kostnaden har redan stigit till nära 2000 Rdr Rgs oaktat huset ännu ej är riktigt färdigt. Då man betraktar att staden är liten och ståndspersonerna få, kan man finna att bolaget ej haft afseende på vinst, utan endast på ett berömvärd nit at gagna det allmänna.

BARNKOPPOR ha inga hörts af. Vaccination utöfvas af alla stånd, efven Fruntimmer, flere har jag skaffat vaccin, men antalet af de ympade i Distriktet kan jag ej uppgifva, då de ej lemnat mig underrättelse derom.

OMKRING JULTIDEN var en lindrig Nässelfeber allmänt gängbar här i Staden och på landet bland barn och ungt folk, i synnerhet af Qvinkönet. Somliga hade ondt i halsen, men som ingen desquamatio cutis (1) derpå följde, var det bevis på at det ej var Scarlatina (2). Hos de fleste behöfdes derföre ej någon Medicin.

BESIKTNING ANSTÄLDES i September Månad på en i skogen funnen död kropp, som legat der sedan Nyåret. På venstra Os (3) brogen[oläsl.] fanns ett hugg af 3 tums längd, hvilket ingått genom Cranium i hjernans substans och förklarades således som absolut lethalt. Apotheket i Christinehamn besökte jag under mitt vistande i Fastings marknad, der allt befanns efter vanligheten godt och ordentligt. Philipstads Apothek är nu efven skäligen bra. 🐦

Philipstad d. 8 mars 1808*

*Den som undertecknade årsberättelsen var provinsialläkaren Pebr Lundmark. Han blev 1801 utsedd till provinsialläkare i Filipstads distrikt, och verkade som sådan till 1811, när han flyttade till Strängnäs, där han blev lektor i naturalhistoria vid gymnasiet.

VÄRMLÄNSKT KULTURARV

Marie Söhrman

Ännu sit ta farmors blåvelseblå, blomtryckta tapeter kvar i hennes rum, gamla möbler finns ännu i behåll på gården, ävensom handlingar och papper från den gångna släkten. En stilla ro i rummet gav hemkänsla åt sondottern, som sat t där och målade av de nötta gamla föremålen och tacksamt tänkte på det från fäderna komna kulturarvet.

Ovanstående skriver Sigrid Kjellin om sig själv när hon satt vid den gamla gården Herrgårds Björtorp där hennes farfar, Carl Gustaf Kjellin och hans maka hade ägt och brukat gården i 34 år. Sigrid ville bevara minnen för all framtid och under en tid av hela 16 år (1930–1946) målade och dokumenterade hon allmogeskåp och andra allmogeföremål runt omkring i Värmland.

Arbetes uppkomst och dess mödor

Vid Värmlandsutställningen i Karlstad 1929 ordnade Sigrids bror, den nya intendenten på Värmlands Museum, en utställning bestående av ett 20-tal rumsinteriorer med ca 6 000 från hela provinsen inlånade föremål, varje rum visade en för sitt härads område karaktäristiska heminteriorer. Det hela gick under namnet *Häradsgrata* och gav även uppslaget till en hembygdsundersökning i stort, med syfte att i samarbete med de då undan för undan tillkommande hembygdsföreningarna i bild tillvarata och därmed vidga kunskapen om de ca 90 socknarnas forna och delvis ännu kvarlevande allmogekultur.

Sigrid Kjellin fick i uppdrag att åka ut i bygderna och insamla det bildmaterial som behövdes. Efter tio sommars arbete hade detta vuxit till ca 2 000 bilder, samtliga utförda i akvarell.

Sigrid Kjellin

Hon föddes i Stockholm 8 juni 1876 och var dotter till Gustaf Victor Kjellin och Maria Josephina Öman. Hennes bror Helge Kjellin var Värmlands Museums intendent 1928–1950 och landsantikvarie 1938–1950.

Sigrid utbildade sig vid Tekniska Skolan i Stockholm och reste sedan ut i Europa för att fördjupa sina kunskaper. Vid Sêrvefabrikerna i Frankrike lärde hon sig mycket om dekorationsarbeten vid utformning av serviser och annat. Väl hemkommen till Sverige sökte hon sig till Rörstrand och var där medarbetare till Arvid Bäckström.

Hennes stil är dekorativ och präglad av tidens dominerande konstriktning – symbolismen. Detta gäller

även hennes friare måleri. Hon var medlem i *Föreningen Svenska Konstnärinnor* och deltog flitigt i deras utställningar. Sigrid Kjellin avled den 7 mars 1958 i Stockholm.

Arbetet i Hammarö hembygdsförening

Hammarö hembygdsförening bildades 1928. Antalet medlemmar år 1931 var 80 och medlemsavgiften var 1 kr. Anslag under 1931 från Hammarö kommunalfullmäktige var 300 kr för bygdeundersökningar. Under sommaren hade aktiva medlemmar i föreningen arbetat med det krävande arbete med insamlandet och rengörande samt i vissa fall konserverande av till föreningen skänkta föremål. Sigrid Kjellins arbete bestod i att avteckna och avmåla i akvarell av äldre, i hemmen ännu förvarande möbler m. m. Enligt överenskommelse med Värmlands museum skulle sedan bildmaterialet dubblas och fördelas mellan museet och hembygdsföreningen.

Ur brevväxling med Helge Kjellin 1934 framgår att föreningen då hade ca. 98 utförda kopior för 1933 års anslag. För att få ytterligare arbete utfört uppmanade Helge Kjellin dem att söka mer pengar på annat håll eftersom museet inte hade mera anslag att bidra med. För en ny undersökning är det möjligt, att ett anslag kan sökas från Värmlands Hembygdsförbund istället skriver Helge Kjellin till föreningen. Ur ett protokoll från hembygdsföreningen kan man senare läsa att man beslöt att anslå 150 kr till fortsatt arbete med hopp om att få lika mycket i bidrag. Man konstaterade också att år 1960 uppgick föreningens kopior till ca. 150 st. Dessa har under hösten 2011 visats upp på en utställning som Solweig Nyström sammanställt.

Sigrid återger sina minnen från Hammarö

”En utomordentlig hjälp vid uppspårandet av föremål i Hammarö socken var fru Olga Larsson, själen i denna trakts hembygdsliv och en ivrare för åstadkommandet av en hembygdsgård. En lämplig sådan fann man i f. d. sockenstugan, där hembygdsföreningen fick hyra ett par rum. Alla medlemmar arbetade på ett intensivt sätt för att få en

Från Hammarö hembygdsförenings utställning hösten 2011, som Solweig Nyström arrangerat. Foto: Kjell Sundström.

samlingsplats. Männerna snickrade och lagade möblerna som fruarna tvättade rena. Onsdags- och lördagskvällarna samlades de till detta arbete. Materialet från Hammarö omfattade även ett stort antal speglar, då snart sagt varje hem gömmer någon, kanske en fästmansgåva eller brudgumspresent.

Befolkningen i Fiskevik, på Hammarös yttersta udde, har fiske som huvudnäring sedan urminnes tider och här funnos också gamla redskap, som det var intresse att avteckna. Många roliga historier fick jag höra om fiske, hur *de sutto på såta*. De fiskade ute på isen, byggde sig en såta, ett slags stol av granris och halm. På denna satt man sedan

och drog upp fisk ur små vakhål. Dessa fiskekvällar beskrevs för mig som traktens roligaste vintersport. Det kunde vara en hel krets av såtar, där män och kvinnor sutto som *såta vänner*, och under glada tillrop och stor munterhet tillbringade de där sin natt, medan de höllo sig varma med styreketårar”. 🐟

Källor:

Värmlands Museums hemsida.

NWT: *Hembygdsvård och hembygdsföreningar i Värmland under 1931.*

Ord och bild 1942, Iduns tryckeri.

Arkivet, Hammarö hembygdsförening.

Säng av furu. Hammarö, Helltorp, Lantbrukare Edvard Pettersson. Foto: Kjell Sundström.

Såtkrok, (modern) järntråd svetsad vid handtaget. Hammarö, Fiskevik, arbetare vid Skoghall Ivar Jakobsen. Foto: Kjell Sundström.

Skåp av furu, Hammarö, Askhult, änkefru Mathilda Olsson.
Avmålat av Sigrd Kjellin 1936. Foto: Kjell Sundström.